

ความเชื่อเรื่องพระพรหมตามคติพระพุทธศาสนาเถรวาท BELIEF IN BRAHMA ACCORDING TO THERAVADA BUDDHISM

พระวรวุฒิ วิสุทธิเมธี (โอทอง)

PhraWorawut Wisutthimethi (Othong)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

e-mail: warawut19952538@G-mail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 5 มิถุนายน 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 19 มิถุนายน 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 19 มิถุนายน 2568

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา พระพรหมตามคติพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง เทพที่อยู่ในพรหมภูมิ ไม่เสพกาม มีอายุชัวยาวนานเป็นกัปจนถึงมหากัป มีรูปทิพย์ มีวรรณะทิพย์ มีอาภรณ์ทิพย์ มีรัศมีกายสว่างไสว มีฌานเป็นอาหาร มีฌานเป็นอารมณ์ มีความเป็นอยู่ด้วยปิติสุขทางจิต ไม่มีเพศปรากฏให้เห็น แต่คล้ายเพศชายมาก พระพรหมมีฐานะสูงกว่าเทวดาในกามาวจรภูมิ พระพรหมอาศัยอยู่ในภูมิที่ไม่เสพกามคุณ เรียกว่า พรหมภูมิ พรหมมีอยู่ 2 ประเภท ได้แก่ รูปพรหม คือพรหมมีรูป 16 ชั้น แต่ละชั้นมีอธิบดีปกครอง อรูปพรหม คือพรหมไม่มีรูป 4 ชั้น ไม่มีอธิบดีปกครอง เพราะไม่มีรูปมีแต่วิญญานอยู่ในสภาวะจิต วิมานของพระพรหม เรียกว่า พรหมวิมาน ที่อยู่ของพระพรหม เรียกว่า พรหมโลก พระพรหมมีกำเนิดจากมนุษย์ผู้บรรลุมาน เมื่อตายแล้วมานยังไม่เสื่อม ผลของมานส่งผลให้มาเกิดเป็นพระพรหม เมื่อสิ้นอายุชัวยในพรหมโลก ต้องเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ

พระพรหมเป็นสัตว์โลกชนิดหนึ่งที่มีกุศลมาก มีความพิเศษกว่าสัตว์ในภูมิอื่น ใบหน้าพระพรหมมีสีฐานกลมเกลี้ยง มีรัศมีแผ่ชานออกจากกายดุจพระอาทิตย์ อวัยวะร่างกายที่ต่อกัน คือหัวเข้าข้อศอกมีความกลมเกลี้ยงเรียบงาม พระพรหมมีเกศงาม มีฐานประดับเศียร มีใบหน้าเดียว มีกายตรงนั่งท่าเดียวตลอดเวลา มีเสียงดังกังวาน เสวยสุขในพรหมโลกตราบสิ้นอายุชัวย คำสอนในพระพุทธศาสนาเชื่อว่า พระพรหมมีจริง พระพรหมเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า ได้แก่ ตอนประสูติ เสด็จออกบรรพชา ตรัสรู้ แสดงธรรม ปรีณิพพาน พระสูตรที่กล่าวถึงพระพรหม คือกฐินัตถก นารทชาดก พรหมชาลสูตร พรหมสูตร เกวัญสูตร ในพระพุทธศาสนาแบ่งพระพรหมเป็น 2 ประเภท ได้แก่ พรหมบุคคลาธิฐาน คือรูปพรหม อรูปพรหม พรหมธรรมาธิฐาน คือพระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี พระอรหันต์ พระพุทธเจ้า บิดา มารดา สังคมไทยรับเอาอิทธิพลเรื่องพระพรหมมาจากพระพุทธศาสนา คือการบูชา

บิดามารดาผู้มีความรู้ว่าเป็นพระพรหม เพราะว่ามีพรหมวิหารเป็นคุณธรรม คนไทยที่บูชาพระพรหมเชื่อว่าพระพรหมเป็นผู้วิเศษ เป็นผู้มีความรู้ และเป็นผู้บริสุทธิ์

คำสำคัญ: คติความเชื่อ, แนวคิด, พระพรหม, พระพุทธศาสนาเถรวาท

Abstract

This article aims to serve educational objectives According to Theravada Buddhism, Brahma is a deity who resides in the Brahma realm, does not indulge in sensual pleasures, has a lifespan of a kalpa to a great kalpa, has a divine form, divine complexion, divine clothing, a bright aura, has meditation as food, and meditation as an object, and lives with mental bliss. He has no apparent gender, but looks very much like a male. Brahma is of a higher status than the deities in the Kamavacara realm. Brahma resides in a realm that does not indulge in sensual pleasures, called the Brahma realm. There are two types of Brahma: the 16 levels of Brahma with a form, each level has a ruler governing it; the 4 levels of formless Brahma without a form, which have no ruler governing them because they have no form, only spirit in the state of mind. The mansions of Brahma are called the Brahma mansions, the residences of Brahma are called the Brahma worlds. Brahma originates from humans who have achieved meditation. When they die, meditation has not yet diminished. The results of meditation cause them to be born as Brahma. When their lifespan in the Brahma world ends, they must cycle through rebirths in samsara.

Brahma is a type of being with great merit, more special than other realms of beings. Brahma's face is round and smooth, with a halo radiating from his body like the sun. His jointed body parts, namely his knees and elbows, are smooth and beautiful. Brahma has beautiful hair, a crown on his head, a single face, an upright body, and always sits in the same position, with a resonating sound. He enjoys happiness in the Brahma world until the end of his life. The teachings of Buddhism believe that Brahma is real. Brahma is related to the Lord Buddha, including his birth, ordination, enlightenment, teaching the Dharma, and nirvana. The sutras that mention Brahma are the Bhuridatta Jataka, Narada Jataka, Brahmajalasutra, and Brahma Sutra. In Buddhism, Brahma is divided into 2 types: Brahma-personal-adhisthan, which is the form Brahma, and the formless Brahma; Brahma-dharma-adhisthan, which is the Sotapanna, Sakadagami, Anagami, Arahant, the Lord Buddha, father, and mother. Thai society has received influences on Brahma from Buddhism, which is the worship of parents who have virtue as Brahma.

Because he has the divine virtues, Thai people who worship Phra Phrom believe that Phra Phrom is a great person, a virtuous person, and a pure person.

Keywords: Belief, Concept, Brahma, Theravada Buddhism

บทนำ

ความเชื่อของมนุษย์ในสมัยพุทธกาล ต่างเชื่อว่าพระพรหมเป็นเทพผู้สร้างโลกจักรวาล รวมถึงสร้างมนุษย์ขึ้นมาจากส่วนต่าง ๆ ของพระองค์ ได้แก่ สร้างพราหมณ์ขึ้นมาจากพระโอษฐ์ สร้างกษัตริย์ขึ้นมาจากพระหัตถ์ สร้างแพศย์ขึ้นมาจากพระอุระ และสร้างศูทรขึ้นมาจากพระบาทของพระองค์ พระพรหมยังเป็นผู้ให้กำเนิดคัมภีร์พระเวทอีกด้วย พระพรหมเป็นหนึ่งในตรีมูรติ เป็นการรวมร่างอวตารของพระเป็นเจ้าในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้แก่ พรหมเทพ คือเทพผู้สร้าง วิษณุเทพ คือเทพผู้รักษา และศิวะเทพ คือเทพผู้ทำลาย ตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน พระพรหมยังเป็นมหาเทพผู้ยิ่งใหญ่ที่ชาวอินเดีย และชาวไทยให้ความเคารพนับถือ ต่อมามีการสร้างเทวาลัยขึ้นมา เพื่อประดิษฐานเทวรูปของพระพรหม ผู้ที่มากกราบไหว้บูชาเชื่อว่า พระพรหมเป็นผู้ลิขิตชะตาชีวิต มีความเมตตากรุณาต่อผู้ศรัทธา และพระองค์ก็จะทรงประทานพรให้แก่ผู้ทำความดี และเพื่อให้สาวกผู้นั้นได้รับความสุขความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต (พิน ดอกบัว, 2555)

ในคติของพระพุทธศาสนาเถรวาทเชื่อว่า พระพรหมเป็นเทพในพรหมโลก เป็นโลกที่ปราศจากกาม ในพระพุทธศาสนาเถรวาท แบ่งเป็นสองประเภท ได้แก่ รูปพรหม คือพรหมที่มีรูป อรูปพรหม คือพรหมที่ไม่มีรูป ในพระไตรปิฎกกล่าวว่า พระพรหมมีอายุทิพย์ มีรัศมีที่แผ่ออกจากสรีระ เหตุที่มาบังเกิดเป็นพระพรหม ในคติพระพุทธศาสนาเถรวาทกล่าวว่า มนุษย์ผู้มีความดีสูง ดำรงตนในพรหมวิหาร คือเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ประพฤติตามคุณธรรมที่ประเสริฐ ครั้นละอัฐภาพจากมนุษย์ ย่อมเข้าถึงฐานะแห่งพระพรหม ในพระอภิธรรมปิฎกแสดงไว้ว่า พรหมเกิดจากมนุษย์ผู้ทำบุญด้วยสมาธิ ทำทานให้เกิดขึ้น มีปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน พละอัฐภาพมนุษย์ย่อมเกิดในพรหมโลก ในพระพุทธศาสนาเถรวาทไม่เน้นให้บูชาพรหม แต่ให้ยึดมั่นในพรหมวิหาร เป็นคุณธรรมของผู้ใหญ่ บุคคลใดมีพรหมวิหารธรรม ย่อมเป็นพระพรหมผู้ประเสริฐ อาทิ เช่น บิดา มารดา ย่อมมีความเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ล้วนเป็นพรหมของบุตร (พระธรรมปิฎก, 2545)

ความหมายของพระพรหมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาเถรวาท ให้ความหมายของคำว่า “พระพรหม” เอาไว้ต่างกันโดยความหมายของคำว่า “พระพรหม” ในทัศนคติของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท มีดังนี้ ความหมายของพรหมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ในทัศนะคติของนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาเถรวาท คำว่า “พระพรหม” หมายถึง ความเจริญ ความกว้างขวาง ความขยายตัว และความเบิกบานใจ มีการนำคำว่า “พระพรหม” นำมาใช้มากมาย เช่น คำว่า พรหมจรรย์ พรหมบุตร และพรหมวิหาร นอกจากนี้ คำว่า “พระพรหม” ยังเป็นเทวดาชั้นสูงกว่าเทวดาทั่วไป แต่จะมีการเวียนว่ายตายเกิดด้วยอำนาจกิเลส ในภพชาติ

ก่อนจุติและปฏิสนธิเป็นพระพรหม เพราะว่ามีกุศลกรรมมาก มีมานสมาบัติเป็นอารมณ์ เมื่อตายแล้วจึงเกิดที่สวรรค์ชั้นนี้ เรียกว่า “พรหมภูมิ” หรือพรหมโลก (พระพนานิข ญาณซีโว, 2550)

พระพรหมแบ่งออกเป็นสองประเภท คือพระพรหมที่มีรูป เรียกว่า “รูปพรหม” โดยมีอยู่ทั้งหมด 16 ชั้น พระพรหมที่ไม่มีรูป เรียกว่า “อรูปพรหม” มีอยู่ทั้งหมด 4 ชั้น อรูปพรหมมักจะสูงกว่ารูปพรหม และพระพรหมเป็นเทวดาประเภทหนึ่ง คือมีกายละเอียด เรียกว่า “กายทิพย์” พระพรหมไม่มีเพศ ไม่ต้องบริโภคอาหาร อิ่มเอิบโดยมีมานสมาบัติเป็นอาหาร และไม่ต้องซบถ่ายเหมือนมนุษย์ ในบางแห่งกล่าวว่า พระพรหมหมายถึง คุณธรรมชั้นสูง บางแห่งกล่าวว่า บิดากับมารดาเป็นพระพรหมอีกด้วย (พระพรหมคุณาภรณ์, 2559)

กำเนิดของพระพรหมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

กำเนิดของพระพรหมในพุทธศาสนาเถรวาทพบว่า พระพรหมในพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึงเทวดาประเภทหนึ่ง อาศัยอยู่ในพรหมโลก มีกายทิพย์ มีฤทธิ์ มีรัศมีแผ่ออกจากกาย ไม่เสพกามคุณ ไม่มีเพศปรากฏ ไม่บริโภคอาหาร เิบอิ่มด้วยกำลังแห่งมานสมาบัติ มีอายุชัวยเป็นกัป แบ่งออกเป็นสองประเภท คือรูปพรหม หรือรูปาวจรภูมิ เรียกว่า พรหมมีรูป และอรูปพรหม หรืออรูปาวจรภูมิ เรียกว่า พรหมไม่มีรูป

กำเนิดของพระพรหมในพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ พรหมกำเนิดแบบโอปปาติกะ คือกำเนิดขึ้นมาแล้วโตทันที ไม่ต้องมีบิดามารดา เป็นอภัพพสัตว์ประเภทหนึ่งที่มีอายุชัวยยืนยาว ในคัมภีร์พระไตรปิฎกกล่าวว่า พรหมเป็นอดีตชาติของมนุษย์ ที่เคยเจริญสมณกรรมฐานได้มานสมาบัติ ครั้นสิ้นอายุชัวยในมนุษยโลก มานสมาบัติยังไม่เสื่อม ทำให้มาบังเกิดอยู่ในพรหมโลก ในคัมภีร์ไตรภูมิพระร่วงกล่าวว่า พรหมกำเนิดมาจากมนุษย์ ผู้ทำบุญด้วยเจริญสมาธิจนได้ฌาน ตั้งแต่ปฐมฌานจนถึงจตุตถฌาน เมื่อสิ้นอายุชัวยในโลกมนุษย์ อาณิสสแห่งกำลังฌานแรงกล้า บันดาลให้บังเกิดเป็นพระพรหม ตามกำลังฌานที่เจริญมาในสมัยเป็นมนุษย์ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2559)

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกล่าวว่า พระพรหมกำเนิดมาจากมนุษย์ที่เจริญสมาธิจนได้ฌาน บุคคลใดเจริญสมาธิภาวนาจนได้ปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน เมื่อสิ้นอายุชัวยแล้วฌานไม่เสื่อม บุคคลนั้นจะมาบังเกิดอยู่ในรูปพรหม บุคคลใดบำเพ็ญฌาน ยึดเอาอากาศไม่มีที่สิ้นสุดเป็นอารมณ์ เมื่อสิ้นชีพจะมาบังเกิดในอากาศอันวิญญูญายตนภูมิ บุคคลใดบำเพ็ญฌาน ยึดเอาความรู้สึกว่ามีอากาศมาเป็นอารมณ์ เมื่อสิ้นชีพจะมาบังเกิดในวิญญูญานวิญญูญายตนภูมิ บุคคลใดบำเพ็ญฌาน ยึดเอาความว่างที่ละเอียดยิ่งกว่าอากาศ ที่ไม่มีอะไรเหลืออยู่เลยเป็นอารมณ์ เมื่อสิ้นชีพจะมาบังเกิดในอากิญจัญญายตนภูมิ บุคคลใดบำเพ็ญฌาน ยึดเอาความรู้สึกว่าไม่มีอะไรเหลืออยู่เลยละทิ้งไป เอาความรู้สึกที่นิ่งสนิท มีแต่สัญญาอย่างละเอียดเป็นอารมณ์ เมื่อสิ้นชีพจะมาบังเกิดในเนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ (พระธรรมปิฎก, 2545)

อายุชัวยของพรหมแต่ละชั้นมีความต่างกัน รูปพรหมมีอายุชัวยที่น้อยกว่าอรูปพรหม เช่น พรหมชั้นปาริสัชชาภูมิมีอายุชัวย 1 ใน 3 ของวิวัฏฐัญญาเยสงไขยกัป พรหมชั้นบุโรหิตาภูมิมีอายุชัวย 1 ใน 2 วิวัฏฐัญญาเยสงไขยกัป พรหมชั้นมหาพรหมภูมิมีอายุชัวย 1 วิวัฏฐัญญาเยสงไขยกัป พรหมชั้นปริตรตาภูมิมีอายุชัวย 2 มหากัป พรหมชั้นอัปมาณากาภูมิมีอายุชัวย 4 มหากัป พรหมชั้นอาภัสสราภูมิมีอายุชัวย 8 มหากัป พรหมชั้นปริตต

สุภาภุมมียายุชัย 16 มหาภัป พรหมชั้นอัปปมาณสุภาภุมมียายุชัย 32 มหาภัป พรหมชั้นสุภกัณหาภุมมียายุชัย 64 มหาภัป พรหมชั้นเวหัพผลาภุมมียายุชัย 500 มหาภัป พรหมชั้นอัสญญีสัตตาภุมมียายุชัย 500 มหาภัป พรหมชั้นอวิหาสุทธาวาสมียายุชัย 1000 มหาภัป พรหมชั้นอตัปปาสุทธาวาสมียายุชัย 2000 มหาภัป พรหมชั้นสุทสสาสุทธาวาสมียายุชัย 4000 มหาภัป พรหมชั้นสุทสสิสุทธาวาสมียายุชัย 8000 มหาภัป พรหมชั้นอกนิฏฐสุทธาวาสมียายุชัย 16000 มหาภัป อรูปพรหมมียายุชัยที่มากกว่ารูปพรหม เช่น พรหมชั้นอาภาสานัญญาตนภุมมียายุชัย 20000 มหาภัป พรหมชั้นวิญญาณัญญาตนภุมมียายุชัย 40000 มหาภัป พรหมชั้นอาภิกญัญญาตนภุมมียายุชัย 60000 มหาภัป พรหมชั้นเนวสัณญานาสนัญญาตนภุมมียายุชัย 84000 มหาภัป ทำให้พรหมแต่ละชั้นต่างกัน คือเกิดจากกุศล ฌานสมาบัติที่บำเพ็ญมาต่างกัน (พระธรรมปิฎก, 2545)

กำเนิดของพระพรหมในคัมภีร์พระไตรปิฎก

กำเนิดของพระพรหมในคัมภีร์พระไตรปิฎกนั้น มีการกล่าวเอาไว้ว่า พระพรหม คืออดีตชาติของมนุษย์ ที่ได้เจริญจิตตภาวนาด้วยสมถกรรมฐาน ได้กระทำให้ฌานสมาธิบังเกิดขึ้นมาในภวังคจิต กล่าวคือ ตั้งแต่ได้ปฐมฌาน (ฌานที่ 1) ทุตติยฌาน (ฌานที่ 2) ตติยฌาน (ฌานที่ 3) และจตุตถฌาน (ฌานที่ 4) นอกจากนี้ “พระพรหม” นั้นยังเป็นผู้ที่มีความเจริญอยู่ด้วยคุณที่พิเศษ โดยมีฌานสมาบัติเป็นอารมณ์ พรหมจึงไม่มีความกำหนัด หรือการยินดีในกามคุณทั้งปวง สาเหตุที่ว่าท่านเหล่านั้นได้มีความฝึกฝน ในการบำเพ็ญภาวนาเป็นอย่างมาก ท่านจึงสามารถล่วงพ้นจากกามคุณทั้งปวงและพรหมมีอยู่สองประเภท คือรูปพรหม (พรหมมีรูป) และอรูปพรหม (พรหมไม่มีรูป) คำว่า “รูปพรหม” ได้มีอยู่ 16 ชั้น คือพรหมปาริสีชชาภุมิ พรหมบุโรหิตาภุมิ มหาพรหมาภุมิ ปริตรตาภุมิ อัปปมาณาภุมิ อาภัสสราภุมิ ปริตตสุภาภุมิ อัปปมาณสุภาภุมิ สุภกัณหาภุมิ เวหัพผลาภุมิ อัสญญีสัตตาภุมิ อวิหาสุทธาวาสมียายุชัย อตัปปาสุทธาวาสมียายุชัย สุทสสาสุทธาวาสมียายุชัย สุทสสิสุทธาวาสมียายุชัย และอกนิฏฐสุทธาวาสมียายุชัย ส่วนคำว่า “อรูปพรหม” ได้มีอยู่ 4 ชั้น คือชั้นอาภาสานัญญาตนภุมิ ชั้นวิญญาณัญญาตนภุมิ ชั้นอาภิกญัญญาตนภุมิ ชั้นเนวสัณญานาสนัญญาตนภุมิ พรหมโลกในพุทธศาสนาเถรวาทมีอยู่ 20 ชั้น แบ่งเป็นรูปพรหม 16 ชั้น และอรูปพรหม 4 ชั้น (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2555)

กำเนิดของพระพรหมในคัมภีร์ไตรภูมิพระร่วง

กำเนิดของพระพรหมในคัมภีร์ไตรภูมิพระร่วงนั้น ได้มีการกล่าวเอาไว้ว่า พระพรหมเป็นเทพในพรหมโลกประเภทหนึ่ง ที่มีฐานะที่สูงส่งกว่าเทพยดาในสวรรค์ พระพรหมไม่มีเพศปรากฏให้เห็น แต่ว่าพรหมมีรูปร่างลักษณะ ที่คล้ายคลึงกับเพศชายมากกว่า พรหมเป็นผู้มีกายทิพย์ เสพสุขด้วยกำลังแห่งฌานสมาบัติ มีความปิติเป็นอารมณ์ทางใจ และพรหมเป็นผู้มีกายเป็นทิพย์ จึงไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า พระพรหมแต่ละชั้นนั้นมีรัศมีที่แตกต่างกัน ตามกำลังของฌานที่สร้างสมอบรมมาในสมัยที่ยังเป็นมนุษย์อยู่นั่นเอง พรหมกำเนิดแบบโอปปาติกะ คือกำเนิดขึ้นมาเองโดยไม่มีมารดาบิดา ผู้ที่บำเพ็ญด้วยการเจริญจิตตภาวนา

จนสามารถทำฌานให้เกิดขึ้นมาได้ เมื่อผู้นั้นละโลกไปแล้ว ผู้นั้นก็จะได้มาบังเกิดเป็นพระพรหม เสวยความสุขสบายอยู่ในวิมาน และมีอายุขัยที่ยาวนานกว่าเทพดาทั่วไป (พระมหาณรงค์ จิตตโสภณ, 2527)

กำเนิดของพระพรหมในคัมภีร์วิสุทธิมรรค

กำเนิดของพระพรหมในคัมภีร์วิสุทธิมรรค พระพุทธโฆสะผู้รจนาคัมภีร์วิสุทธิมรรค กล่าวถึงกำเนิดของพระพรหมเอาไว้ว่า ในปริเฉทที่ 10 อารูปนินิตะ แสดงถึงวิธีการเจริญรูปกรรมฐานทั้งสี่ประการ ได้แก่ เมื่อเจริญสมาธิจนได้ระดับปฐมฌาน ครั้นละจากมนุษย์โลกแล้ว ก็จะได้ไปบังเกิดอยู่ในชั้นพรหมปาริสัชชาภูมิ ชั้นพรหมบุโรหิตาภูมิ และชั้นมหาพรหมภูมิ เมื่อเจริญสมาธิจนได้ระดับทุติยฌาน ครั้นละจากมนุษย์โลกแล้วก็จะได้ไปบังเกิดอยู่ในชั้นปริตตภาภูมิ ชั้นอัปมาณภาภูมิ และชั้นอาภัสสราภูมิ เมื่อเจริญสมาธิจนได้ระดับตติยฌาน ครั้นละจากมนุษย์โลกแล้ว ก็จะได้ไปบังเกิดอยู่ในชั้นปริตตสุภาภูมิ ชั้นอัปมาณสุภาภูมิ และชั้นสุกทินาภูมิ เมื่อเจริญสมาธิจนได้ระดับจตุตถฌาน ครั้นละจากมนุษย์โลกแล้ว ก็จะได้ไปบังเกิดอยู่ในชั้นเวทฬภาภูมิ ชั้นอสนัญสัตตภาภูมิ และชั้นพรหมสุทธาวาสนภูมิ และเมื่อบำเพ็ญฌานโดยเอาอากาศไม่มีที่สิ้นสุดเป็นอารมณ์ ครั้นสิ้นอสังขารในมนุษย์โลกแล้ว ก็จะมาบังเกิดเป็นพรหมอยู่ในชั้นอากาศานัญจายตนภูมิ คือภูมิอันเป็นที่อยู่ของผู้บรรลुอากาศานัญจายตนฌาน (พระพรหมโมลี, 2555)

เมื่อบำเพ็ญฌานโดยเอาความรู้สึกว่า มีอากาศมาเป็นอารมณ์ ครั้นสิ้นอสังขารในมนุษย์โลกแล้ว จะมาบังเกิดเป็นพรหมอยู่ในชั้นวิญญานัญจายตนภูมิ คือภูมิอันเป็นที่อยู่ของผู้บรรลुวิญญานัญจายตนฌาน เมื่อบำเพ็ญฌานโดยเอาความว่าง ที่ละเอียดยิ่งกว่าอากาศ ที่ไม่มีอะไรเหลืออยู่เลยเป็นอารมณ์ ครั้นสิ้นอสังขารในมนุษย์โลกแล้ว จะมาเกิดเป็นพรหมในชั้นอากิญจัญญายตนภูมิ คือภูมิอันเป็นที่อยู่ของผู้บรรลุอากิญจัญญายตนฌาน เมื่อบำเพ็ญฌานโดยเอาความรู้สึกว่า ไม่มีอะไรเหลืออยู่เลยละทิ้งไป เอาความรู้สึกที่นิ่งสนิท และมีแต่สัญญาอย่างละเอียดเป็นอารมณ์ ครั้นสิ้นอสังขารในมนุษย์โลกแล้ว จะมาบังเกิดเป็นพรหมในชั้นเนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ คือภูมิเป็นที่อยู่ของผู้บรรลุเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน (พระพรหมโมลี, 2555)

อายุขัยของรูปพรหมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น มีการกล่าวถึงอายุขัยของรูปพรหมเอาไว้ว่า “รูปพรหม” หรือรูปาวจรภูมิ “เป็นพรหมที่มีรูป” ซึ่งพรหมในแต่ละชั้นนั้น ต่างก็มีอายุขัยที่แตกต่างกันออกไป เช่น พรหมชั้นปาริสัชชาภูมิมีอายุขัย 1 ใน 3 ของวิวัฏฏัญญายตโยสขัยกับ พรหมชั้นบุโรหิตาภูมิมีอายุขัย 1 ใน 2 ของวิวัฏฏัญญายตโยสขัยกับ พรหมชั้นมหาพรหมภูมิมีอายุขัย 1 ของวิวัฏฏัญญายตโยสขัยกับ พรหมชั้นปริตตภาภูมิมีอายุขัย 2 มหากับ พรหมชั้นอัปมาณภาภูมิมีอายุขัย 4 มหากับ พรหมชั้นอาภัสสราภูมิมีอายุขัย 8 มหากับ และพรหมชั้นปริตตสุภาภูมิมีอายุขัย 16 มหากับ พรหมชั้นอัปมาณสุภาภูมิมีอายุขัย 32 มหากับ พรหมชั้นสุกทินาภูมิมีอายุขัย 64 มหากับ พรหมชั้นเวทฬภาภูมิมีอายุขัย 500 มหากับ พรหมชั้นอสนัญสัตตภาภูมิมีอายุขัย 500 มหากับ พรหมชั้นอวิหาสุทธาวาสนภูมิมีอายุขัย 1000 มหากับ พรหมชั้นอตปาสุทธาวาสนภูมิมีอายุขัย 1000 มหากับ

อายุขัย 2000 มหากัป พรหมชั้นสุทธาสสุทธาวาสภูมิมีอายุขัย 4000 มหากัป พรหมชั้นสุทธาสสุทธาวาสภูมิมีอายุขัย 8000 มหากัป และพรหมชั้นอนิรุทธสุทธาวาสภูมิมีอายุขัย 16000 มหากัป (พระพรหมโมลี, 2541)

อายุขัยของอรุปรพรหมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น ได้กล่าวถึงอรุปรพรหม และอายุขัยของอรุปรพรหมเอาไว้ว่า “อรุปรพรหม” หรืออรุปรปาวจรภูมิ ถือเป็นพระพรหมที่ไม่มีรูป โดยอายุขัยของสัตว์ที่เกิดในอรุปรปาวจรภพนั้น มีความแตกต่างกันไป ตามกำลังของฌานสมาบัติ ที่ตนเองได้ปฏิบัติมาสมัย ที่ยังเป็นมนุษย์อยู่นั่นเอง อายุขัยของอรุปรพรหมนั้น มีความแตกต่างกันออกไปมาก เช่น อรุปรพรหมในชั้นอากาศาณญายตนภูมิมีอายุขัย 20000 มหากัป อรุปรพรหมในชั้นวิญญาณญายตนภูมิมีอายุขัย 40000 มหากัป อรุปรพรหมในชั้นอาภิกิณญายตนภูมิมีอายุขัย 60000 มหากัป อรุปรพรหมในชั้นเนวสัณญานาสัณญายตนภูมิมีอายุขัย 84000 มหากัป (พระพรหมโมลี, 2541)

รูปร่างของพระพรหมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ในคัมภีร์พระไตรปิฎกกล่าวว่า พระพรหมมีร่างกายสว่างไสว มีรัศมีแผ่ชานออกจากกาย พรหมทั้งหลายมีกายเป็นทิพย์ เพศของพรหมไม่มีปรากฏให้เห็นว่า เป็นเพศชายหรือเพศหญิง แต่ว่าพรหมทั้งหลายนั้น มีรูปร่างคล้ายเพศชายมากกว่า คัมภีร์อรธกถากล่าวว่า พรหมเป็นสัตว์โลกชนิดหนึ่ง มีอายุขัยยืนยาว มีฌานสมาบัติเป็นอารมณ์ เอบอิมด้วยฌานเป็นโภชนาหาร ไม่มีการขับถ่าย พรหมมีรัศมีแผ่ออกจากสรีระกายสว่างไสว มีรูปกายเป็นทิพย์ มีความงดงามนัก นั่งตัวตรงอยู่ท่าเดียว มีพรหมโลกเป็นวิมานอยู่อาศัย พรหมมีความสุขสบาย ไม่เสพกามราคะทั้งปวง เป็นอยู่ด้วยอารมณ์แห่งฌานสมาบัติ มีฤทธิ์ มีรูปงดงาม มีเสียงดังกังวาน มีเสียงไพเราะ และไม่มีเพศปรากฏ ในคัมภีร์ไตรภูมิพระร่วงกล่าวว่า พรหมเป็นผู้มีกายทิพย์ มีเสียงทิพย์ มีฤทธิ์มาก มีความสุขจากการเข้าฌานสมาบัติเป็นอารมณ์ พรหมไม่มีความยินดีในกามราคะทั้งหลาย พรหมเป็นเทพผู้มีแต่ความสุขสบาย อาศัยอยู่ในพรหมวิมาน ไม่มีการขับถ่ายเหมือนอย่างมนุษย์โลก พรหมไม่บริโภคอาหาร มีความสุขใจอยู่ตลอดเวลา นั่งในท่าเดียว มีกายตรง ไม่มีเพศปรากฏให้เห็นว่า เป็นเพศชายหรือเพศหญิง แต่มีรูปร่างคล้ายกับเพศชายมากกว่า สาเหตุที่พวกพรหมไม่มีเพศ (พระสัทธัมมโชติกะ, 2546) เพราะว่าเจริญฌานสมาบัติเป็นอารมณ์อยู่ตลอดเวลา พรหมจึงปราศจากกามคุณทั้งห้าอย่าง พรหมทั้งหลายไม่เกี่ยวข้องกับกามทั้งปวง ใบหน้าของพรหมมีอยู่หน้าเดียว และไม่ได้มีอยู่สี่ใบหน้า คัมภีร์วิสุทธิมรรคกล่าวว่า สรีระร่างกายของพรหม ใบหน้าของพรหม มีสัณฐานกลมเกลี้ยงสวยงาม มีรัศมีออกจากกายล้อมเป็นประกาย สว่างไสวกว่ารัศมีของพระอาทิตย์และพระจันทร์หลายพันเท่า หากพรหมปรารถนาจะให้รัศมีสว่างทั่วจักรวาลย่อมทำได้ อวัยวะร่างกายที่ต่อกัน คือหัวเข่าและข้อศอก มีความกลมเกลี้ยงเรียบงาม มองดูไม่รู้เลยว่า เป็นส่วนรอยต่อของอวัยวะส่วนใด เกศาของพรหมงดงามมาก เหนือศีรษะประดับด้วยขลุ่ย เสาวยุขอยู่ในพรหมโลกทราบสิ้นอายุขัย พรหมมีอยู่เพียงใบหน้าเดียว คือมีใบหน้าเพียงหนึ่งหน้าเท่านั้น เป็นใบหน้าทั้งงดงามกว่าเทวดาทั้งหลาย หน้าพรหมงดงามผ่องใส มีรัศมีสว่างตามอำนาจฌานสมาบัติ (พระสัทธัมมโชติกะ, 2546)

รูปร่างของพระพรหมในคัมภีร์พระไตรปิฎก

พระพรหมเป็นเทวดาประเภทหนึ่ง อาศัยอยู่ในพรหมโลก มีฐานะที่สูงกว่าเทวดาในกามาวจรภูมิ พรหมไม่เสพกามคุณ ไม่บริโภคอาหาร ไม่มีการขับถ่าย มีฤทธิ์อำนาจมาก มีอายุยืนยาวเป็นกัป มีรัศมีกายที่สว่างไสว มีความสุขสบาย เิบอ้อมด้วยมีมานเป็นอารมณ์ คัมภีร์พระไตรปิฎกกล่าวว่า พรหมเป็นอดีตชาติของมนุษย์ ที่บำเพ็ญสมาธิจนได้ฌานเป็นอารมณ์ ตั้งแต่ขั้นปฐมฌานไปจนถึงขั้นจตุตถฌาน กล่าวคือตั้งแต่ในระดับฌานที่ 1 ถึงระดับฌานที่ 4 เมื่อบุคคลนั้นสิ้นชีพในมนุษย์ แต่ว่ากำลังแห่งฌานยังไม่เสื่อมถอย ด้วยอำนาจแห่งฌานนั้น จึงทำให้มาบังเกิดเป็นพระพรหม มีพรหมโลกเป็นภพที่อยู่อาศัย พระพรหมนั้นมีร่างกายที่สว่างไสว มีรัศมีแผ่ซ่านออกจากกาย พระพรหมทั้งหลายมีกายเป็นทิพย์ เพศของพรหมนั้นไม่มีปรากฏให้เห็นว่า เป็นเพศชายหรือเพศหญิง แต่พรหมทั้งหลายมีรูปร่างคล้ายเพศชายมากกว่า (พระสัทธัมมโชติกะ, 2546)

รูปร่างของพระพรหมในคัมภีร์อรรถกถา

ในคัมภีร์อรรถกถา มีการกล่าวถึงรูปร่างของพรหมเอาไว้ว่า พรหมเป็นสัตว์โลกชนิดหนึ่ง มีอายุช้ายืนยาว มีฌานสมาบัติเป็นอารมณ์ เิบอ้อมด้วยฌานเป็นภักขาหาร ไม่มีการขับถ่าย พรหมมีรัศมีแผ่ออกจากสรีระกายสว่างไสว มีรูปกายเป็นทิพย์ มีความงดงามนัก นั่งตัวตรงอยู่ท่าเดียว มีพรหมโลกเป็นวิมานอยู่อาศัย พรหมมีความสุขสบาย ไม่เสพกามราคะทั้งปวง เป็นอยู่ด้วยอารมณ์แห่งฌานสมาบัติ มีฤทธิ์ มีรูปงดงาม มีเสียงดังกังวาน มีเสียงไพเราะ และไม่มีเพศปรากฏเลย (พระสัทธัมมโชติกะ, 2546)

รูปร่างของพระพรหมในคัมภีร์ไตรภูมิพระร่วง

พระพรหมเป็นเทพผู้มีรัศมีกายที่สว่างไสว พรหมเป็นผู้มีความรุ่งโรจน์ด้วยรัศมีทั้งดงาม พรหมเป็นผู้มีอายุช้ายาวนานหลายกัปจนถึงมหากัป พรหมเป็นผู้ไม่เสพกามคุณทั้งปวง พรหมเป็นผู้มีกายทิพย์ มีเสียงทิพย์ มีฤทธิ์มาก มีความสุขจากการเข้าฌานสมาบัติเป็นอารมณ์ พรหมไม่มีความยินดีในกามราคะทั้งหลาย พรหมเป็นเทพผู้มีแต่ความสุขสบาย อาศัยอยู่ในพรหมวิมาน ไม่มีการขับถ่ายเหมือนอย่างมนุษย์โลก พรหมไม่บริโภคอาหาร มีความสุขใจอยู่ตลอดเวลา นั่งในท่าเดียว มีกายตรง กายไม่เอนเอียง (สุภัทรทิศติกุล, 2547) และไม่มีเพศปรากฏให้เห็นเลยว่าเป็นเพศชายหรือเพศหญิง แต่มีรูปร่างคล้ายกับเพศชายมากกว่า สาเหตุที่พวกพรหมไม่มีเพศ เพราะว่าเจริญฌานสมาบัติเป็นอารมณ์อยู่ตลอดเวลา พรหมจึงปราศจากกามคุณทั้งห้าอย่าง พรหมทั้งหลายไม่เกี่ยวข้องกับกามทั้งปวง และใบหน้าของพรหมมีอยู่หน้าเดียว ไม่ได้มีอยู่สี่ใบหน้า นอกจากนี้ พระพรหมยังมีคุณธรรมที่สูงส่ง กล่าวคือมีความเมตตา มีความกรุณา มีความมุทิตา มีความอุเบกขา ซึ่งพรหมแต่ละชั้นนั้น ได้มีอายุช้ายืนยาวต่างกัน ตามกำลังของฌานสมาบัติ ที่ตนเองเคยบำเพ็ญมาในสมัยที่เป็นมนุษย์ (พระพรหมโมลี, 2555)

รูปร่างของพระพรหมในคัมภีร์วิสุทธิมรรค

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกล่าวว่า สรีระร่างกายของพรหม ใบหน้าของพวกพรหม มีสัณฐานกลมเกลี้ยง สวยงามมาก มีรัศมีออกจากกายเลื่อมเป็นประภัสสร สว่างไสวกว่ารัศมีของพระอาทิตย์ และพระจันทร์หลาย พันเท่า หากว่าพวกพรหมปรารถนา ที่จะให้รัศมีสว่างไปทั่วจักรวาลย่อมทำได้ อวัยวะร่างกายที่ต่อกัน คือหัว เข้าและข้อศอก มีความกลมเกลี้ยงเรียบงามมาก มองดูไม่รู้เลยว่า เป็นส่วนรอยต่อของอวัยวะส่วนใด เกศา ของพรหมงดงามมาก เนื้อสีระประดัดด้วยขุภา เสวยสุขอยู่ในพรหมโลกตราปล้นอายุชัย พรหมมีอยู่เพียง ใบหน้าเดียว คือมีใบหน้าเพียงหนึ่งหน้าเท่านั้น และเป็นใบหน้าซึ่งงดงามกว่าเทวดา และมนุษย์ทั้งหลายอีก ด้วย ใบหน้าของพรหมนั้นงดงามมาก ผุดผ่องใส และมีรัศมีสว่างไสวตามอำนาจของฌานสมาบัติ (พระพรหม โมลี, 2555)

ที่อยู่ของพระพรหมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ในคัมภีร์พระไตรปิฎกกล่าวว่า ที่อยู่ของพระพรหม คือพรหมโลก เป็นดินแดนของพรหม เป็นภูมิ ที่สถิตอยู่เสวยสุขของพระพรหม ผู้อุบัติเกิดในพรหมโลก เป็นภูมิที่มีแต่ความสุขที่เกิดจากฌานเท่านั้น แบ่ง ขึ้นตามอำนาจฌานที่บรรลุ ภูมินี้ปราศจากความสุขที่เนื่องด้วยกามราคะ ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกล่าวว่า ที่อยู่ ของพระพรหม คือพรหมภูมิเป็นภูมิที่อาศัยของพระพรหม และพรหมภูมินั้นถูกแบ่งออกเป็นสองอย่าง คือ รูปภูมิ 16 ชั้น และอรูปภูมิ 4 ชั้น ได้แก่ ชั้นที่ 1-3 เรียกว่า ปฐมฌานภูมิ (เสฐียร พันธงสี, 2542) พรหมใน ชั้นนี้บรรลุด้วยปฐมฌาน ทั้งสามชั้นนี้ความจริงตั้งอยู่ในพื้นที่ระดับเดียวกัน แยกสถานที่เป็นสามเขต ชั้นที่ 4-6 เรียกว่า ทุตติยฌานภูมิ พรหมในชั้นนี้บรรลุด้วยทุตติยฌาน ทั้งสามชั้นนี้ความจริงตั้งอยู่ในพื้นที่ระดับเดียวกัน แต่แยกสถานที่เป็นสามเขต ชั้นที่ 7-9 เรียกว่า ตุตติยฌานภูมิ พรหมในชั้นนี้บรรลุด้วยตุตติยฌาน ทั้งสามชั้นนี้ ความจริงตั้งอยู่ในพื้นที่ระดับเดียวกัน แต่แยกสถานที่เป็นสามเขต ตั้งแต่ชั้นที่ 10 ขึ้นไป เรียกว่า จตุตถฌาน ภูมิ พรหมในชั้นนี้บรรลุด้วยจตุตถฌาน ชั้นที่ 10-11 ตั้งอยู่ในพื้นที่ระดับเดียวกัน แต่สถานที่กันอยู่ มี ระยะห่างไกลกันมาก (พระพรหมคุณาภรณ์, 2559)

หากเฉพาะพรหมในชั้นที่ 12-16 เรียกว่า ปัญจสุทธาวาส เป็นชั้นที่พรหมในชั้นนี้จะต้องเป็น พรหมอริยบุคคลในพุทธศาสนา ระดับอนาคามีอริยบุคคลเท่านั้น ต่างจาก 11 ชั้นแรก พรหมทั้งหลายได้ สำเร็จฌานพิเศษเพียงใด อุบัติในสุทธาวาสภูมิไม่ได้อย่างเด็ดขาด สุทธาวาสภูมินี้มีอยู่ห้าชั้น ตั้งอยู่ท่ามกลาง อากาศ และตั้งอยู่เป็นชั้นขึ้นไป ตามลำดับภูมิไม่ตั้งในระดับเดียวกันเช่นชั้นแรกที่ผ่านมา คัมภีร์ไตรภูมิพระ ร่วงกล่าวว่าที่อยู่ของพรหมคือพรหมวิมาน พรหมเป็นผู้วิเศษสถิตอยู่ในปราสาทแก้วพรหมวิมาน อันมโหฬาร กว้างขวางมีบุปผชาติดอกไม้สุคันธรสประดับประดาเรียงกันเป็นระเบียบ เป็นบุปผชาติที่ไม่เหี่ยวแห้ง และ ไม่ร่วงโรย ประดับอยู่รอบพรหมวิมานทุกทิศ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2559)

ที่อยู่ของพระพรหมในคัมภีร์พระไตรปิฎก

ในคัมภีร์พระไตรปิฎกได้กล่าวเอาไว้ว่า “พรหมภูมิ” หรือพรหมโลกนั้นถือว่า ได้เป็นดินแดนที่อยู่ ของพรหม โดยเป็นภพภูมิที่สถิตอยู่เสวยสุขของพวกพรหม ผู้ซึ่งอุบัติเกิดในพรหมวิมานในพรหมโลก คือเป็น

แดนซึ่งมีแต่ความสุข ที่ได้เกิดจากมานเท่านั้น กล่าวคือได้ถูกแบ่งชั้นตามอำนาจตามที่ได้บรรลุตนเอง และในภพภูมินี้เองตามพระคัมภีร์ได้กล่าวว่า เป็นภพภูมิที่ปราศจากความสุขที่เนื่องด้วยกามราคะทั้งปวงนั่นเอง นอกจากนี้ “พรหมภูมิ” อาจแบ่งออกเป็นสองพวก ได้แก่ รูปพรหม และอรูปพรหม ประกอบด้วย พรหมโลกชั้นที่ 1 ถึงชั้นที่ 3 โดยภาพรวมเรียกว่า “ปฐมฌานภูมิ” (ธนู แก้วโอภาส, 2542)

ด้วยสาเหตุว่า เหล่าพรหมในชั้นนี้บรรลุด้วยปฐมฌาน ทั้งสามชั้นนี้ความจริงตั้งอยู่ในพื้นที่ระดับเดียวกัน แต่ว่าแยกสถานที่เป็นออกเป็นสามเขต พรหมโลกชั้นที่ 4 ถึงชั้นที่ 6 โดยภาพรวมเรียกว่า “ทุติยฌานภูมิ” ด้วยสาเหตุว่าเหล่าพรหมในชั้นนี้บรรลุด้วยทุติยฌาน ทั้งสามชั้นนี้ความจริงตั้งอยู่ในพื้นที่ระดับเดียวกัน แต่ว่าแยกสถานที่เป็นออกเป็นสามเขต พรหมโลกชั้นที่ 7 ถึงชั้นที่ 9 โดยภาพรวมเรียกว่า “ตติยฌานภูมิ” ด้วยสาเหตุว่า พรหมในชั้นนี้บรรลุด้วยตติยฌาน ทั้งสามชั้นนี้ความจริงตั้งอยู่ในพื้นที่ระดับเดียวกัน แต่ว่าแยกสถานที่ออกเป็นสามเขต พรหมโลกตั้งแต่ชั้นที่ 10 ขึ้นไปรวมเรียกว่า “จตุตถฌานภูมิ” (พระพรหมโมลี, 2555)

ด้วยสาเหตุว่า เหล่าพระพรหมในชั้นนี้บรรลุด้วยจตุตถฌาน ในชั้นที่ 10-11 ซึ่งได้ตั้งอยู่ในพื้นที่ระดับเดียวกัน แต่ว่าแยกสถานที่กันอยู่ และได้มีระยะห่างไกลกันมากมายยิ่งนัก แต่ว่าเหล่าพรหมในชั้นที่ 12-16 มักจะเรียกว่า “ชั้นปัญจสุทธาวาสภูมิ” หรือชั้นสุทธาวาสภูมิ คือเป็นชั้นที่เหล่าพรหมในชั้นนี้มักจะต้องเป็นพรหมอริยบุคคลในพุทธศาสนา ระดับอนาคามีอริยบุคคลเท่านั้น โดยต่างจาก 11 ในชั้นแรก แม้ว่าเหล่าพรหมทั้งหลาย จะได้สำเร็จฌานพิเศษเพียงใดก็ตาม ก็จะไม่อุบัติในสุทธาวาสภูมิไม่ได้อย่างเด็ดขาด เพราะว่าในชั้นสุทธาวาสภูมินี้มีเอง โดยมีอยู่ 5 ชั้น ได้ตั้งอยู่ท่ามกลางอากาศขึ้นไป และตั้งอยู่เป็นชั้นขึ้นไปตามลำดับภพภูมิ ไม่ต้องอยู่ในระดับเดียวกัน ดังเช่นในชั้นแรกที่ผ่านมา (พระพรหมโมลี, 2555)

ที่อยู่ของพระพรหมในคัมภีร์วิสุทธิมรรค

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคได้กล่าวถึงอานิสงส์ของการเจริญพรหมวิหารธรรมไว้ว่า การเจริญพรหมวิหารธรรมนั้น เป็นสิ่งที่มีอานิสงส์มาก และเมื่อบุคคลใดเจริญพรหมวิหารธรรมทั้ง 4 ข้อนี้เป็นประจำแล้ว ย่อมสามารถบังเกิดเป็นพระพรหมอยู่ในพรหมโลกได้อีกด้วย และพรหมโลกนั้นเป็นภพภูมิที่ปราศจากกามคุณทั้งปวง อันเป็นดินแดนที่อุบัติของผู้กระทำกุศลด้วยสมาธิ อาจกล่าวได้ว่า การเจริญพรหมวิหารธรรมนั้น ถือว่าจัดเป็นมหากุศลอย่างหนึ่ง นำพาผู้ปฏิบัติให้ไปสู่ความเป็นพระพรหมได้อีกด้วย (พระพรหมโมลี, 2555)

ที่อยู่ของพระพรหมในคัมภีร์ไตรภูมิพระร่วง

ในพรหมโลกนี้ได้มีพระมหาเจดีย์องค์สำคัญ ถือว่าเป็นสัญลักษณ์แสดงว่าเป็นพรหมโลกที่เคารพนับถือพุทธศาสนา โดยมีพระมหาเจดีย์องค์หนึ่งมีนามว่า “ทุสสะเจดีย์” อันเป็นที่บรรจุผ้าขาวของพระพุทธเจ้า เมื่อครั้งที่เสด็จออกผนวช พระพรหมทั้งหลายได้นำบริวาร และไตรจีวรลงมาถวาย และพระองค์ถอดผ้าขาวที่ทรงอยู่ยื่นให้ พระพรหมจึงรับเอา และนำมาบรรจุไว้ยังเจดีย์ที่นฤมิตขึ้นนี้ และให้เป็นที่สักการบูชาของพวกพระพรหมทั้งหลายในปัจจุบันนี้ พรหมอนาคามีทั้งหลาย (สนั่น ไซยานุกุล, 2519) ใน

สุทธาวาสพรหมแรกทั้งสี่หาวยังไม่ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ และละสังขารเข้าสู่นิพพาน พอสิ้นพรหมายุขัยต้องจุติจากสุทธาวาสพรหมภูมิ ที่ตนสถิตอยู่มาก่อนในชั้นที่สิบหกนี้ เพื่อสำเร็จเป็นพระอรหันต์ และดับขันธเข้าสู่ปรินิพพานทั้งสิ้น กล่าวคืออกนิภสุทธาวาสพรหมภูมิ เป็นพรหมภูมิที่มีศีลคุณ สมาธิคุณ และปัญญาคุณอย่างประเสริฐล้ำเลิศยิ่งกว่าพรหมโลกในชั้นอื่นทั้งหมดตอรูปพรหม หรืออรูปรวจรภูมิ คือสมัยที่โลกยังว่างจากพระพุทธศาสนา บรรดาเหล่าโยคี ฤๅษี ซีไพร และดาบส ที่บำเพ็ญตบะเดชะภาวนารำพึงว่า (พระพรหมโมลี, 2541)

อันว่าตัวตนคืออัตภาพร่างกายนี้ ไม่ดีเป็นนักหนาอุปถัมภ์ทุกขโทษหาประมาณไม่ได้ ควรที่จะปรารถนากระทำตัวให้หายไปเสียเถิด แล้วเกิดความพอใจ ในภาวะที่ไม่มีตัวตนไม่มีรูปกาย แล้วจึงปรารถนาอยู่แต่ในความไม่มีรูป อรูปภูมิมีอยู่ถึงสี่ชั้น ได้แก่ อากาสนัญญายตนภูมิ วิญญูญายตนภูมิ อาภิกิณญายตนภูมิ และเนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ และพรหมในชั้นนี้ไม่มีรูปร่าง มีแต่จิตและเจตสิก โดยเห็นว่าหากมีร่างกายอยู่นั้นจะมีแต่โทษ อาจจะไปทำร้ายซึ่งกันและกัน จึงบริกรรมด้วยความว่างเปล่า ยึดเอาอากาศซึ่งเป็นความว่างเปล่าเป็นอารมณ์ จนได้ฌานที่มีอากาศเป็นอารมณ์ เรียกว่า “อากาสนัญญายตนภูมิ” โดยมีอายุอยู่ได้สองหมื่นกัป หลังจากนั้นอาจจะภาวนาเพื่อจะได้ ไปอยู่ในพรหมโลกชั้นสูงต่อไปอีกได้ ซึ่งอายุของพรหมเหล่านี้มักจะยืนอยู่ได้สี่หมื่น หกหมื่น และแปดหมื่นสี่พันกัปตามลำดับ (พระพรหมโมลี, 2541)

บทบาทของพระพรหมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ในคัมภีร์พระไตรปิฎกกล่าวถึงบทบาทของพระพรหมไว้ว่า พระพรหมมีบทบาทเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าหลายตอน เช่น ก่อนพระพุทธองค์ประสูติ ท้าวสุทธาวาสพรหมทรงจุ่งพระหัตถ์พระสิริสุทโธทนะพระราชากุมาร และนางสุชาภาอสุรินทรธิดาจุ่งพระหัตถ์พระนางสิริมหามายาขึ้นสถิตบนรัตนราศีที่อภิเชกตอนที่พระพุทธองค์ประสูติ ท้าวสุทธาวาสพรหมทรงรองรับด้วยตาข่ายทองในที่เฉพาะพระพักตร์ราชเทวี แล้วกล่าวว่าพระแม่เจ้าทรงโสมนัสเถิด พระราชโอรสที่ประสูตินี้ทรงมีมหะศักดิ์อาานุภาพยิ่ง ตอนเสด็จออกบรรพชาและ ฌกการพรหมผู้เป็นสหายกับพระโพธิสัตว์นำเอาบริวารทั้งแปด มาจากพรหมโลกลงมาถวายพระพุทธองค์ พระพุทธองค์ทรงไตร จีวร และเปลื้องเครื่องทรงคฤหัสถ์ เป็นสี่ขาวให้แก่มหาพรหม และมหาพรหมจึงอัญเชิญไปบรรจุในทูลสเจตียสูง 12 โยชน์ ภายหลังที่พระพุทธองค์ตรัสรู้ มหาพรหมทราบถึงปริวิตกของพระพุทธองค์ ดำริว่าโลกจะพินาศหนอ พระตถาคตทรงน้อมพระทัยเพื่อความชวนชวายน้อย จึงปรากฏร่างต่อพระพักตร์กราบทูลอาราธนาให้ทรงแสดงธรรม ตอนที่พระพุทธองค์เสด็จปรินิพพาน สหัมบดีพรหมกล่าวคาถา พร้อมกับกาลปรินิพพานว่า สัตว์ทุกหมู่เหล่าทอดทิ้งร่างกายไว้ในโลก ตถาคตผู้ศาสดาผู้หาบุคคลเปรียบมิได้ในโลกถึงแล้วกำลังพระญาณเป็นพระพุทธเจ้าเช่นนี้ยังปรินิพพาน (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2519)

ในคัมภีร์อรรถกถากล่าวถึงบทบาทของพระพรหมไว้ว่า เมื่อพระพุทธองค์ตรัสรู้ใหม่จึงทรงพิจารณาเห็นว่า ธรรมะอันเป็นของลึกซึ้ง ยากที่บุคคลที่ยินดีในกามคุณจะตรัสรู้ตาม จึงท้อพระทัยที่จะตรัสสั่งสอน มหาพรหมทราบถึงปริวิตกของพระพุทธองค์ กราบทูลว่าข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์ทรง

สักการะเคารพธรรมของพระองค์ แม้แต่พระพุทธเจ้าในอดีตทรงสักการะพระธรรมเช่นกัน ในที่สุดพุทธองค์ทรงรับอาราธนาจะแสดงธรรมโปรดสัตว์ กล่าวขยายพระพุทธดำริปรารภการแสดงพระธรรมเทศนาเป็นบุคคลลาธิฐาน พรหมมีเมตตากรุณาเป็นวิหารธรรม เมื่อกล่าวถึงสัทัมบดีพรหม คือกล่าวถึงพระกรุณาทำให้กลับทรงพระปรารภถึงการแสดงธรรม เมื่อกล่าวถึงทรงรับอาราธนาของพรหม คือทรงเปิดช่องแก่พระกรุณา ให้เป็นปุเรจาริกไปเบื้องหน้านั่นเอง (สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, 2519)

บทบาทของพระพรหมในคัมภีร์พระไตรปิฎก

ในคัมภีร์พระไตรปิฎกกล่าวถึงบทบาทของพระพรหมไว้ว่า พระพรหมได้เข้ามามีบทบาทเกี่ยวข้องกับพระพุทธองค์ตั้งแต่พระพุทธองค์ ยังไม่ทรงประสูติเสียอีกด้วย กล่าวคือเมื่อพระเจ้าสีหราช และพระเจ้าชนาธิปราช ทรงกระทำพิธีอภิเษกสมรส ระหว่างพระสิริสุทโธทนะพระราชกุมาร กับพระนางสิริมหามายา ครั้นเมื่อได้อุดมมหุตัญญแล้ว ท้าวสุททาวาสพรหมก็ทรงจุ่งพระหัตถ์พระสิริสุทโธทนะพระราชกุมาร และนางสุททาอสุรินทรธิดา ก็จุ่งพระหัตถ์พระนางสิริมหามายาขึ้นมา สถิตบนรัตนราศีที่อภิเษก เมื่อสองกษัตริย์ทรงจับพระหัตถ์ซึ่งกันและกัน สมเด็จพระสัทสนันย์ก็เป่าทิพย์วิไชยุดมहाสังข์ทักษิณาวัฏ คันธรรมบุตรก็ตีตีพิณสามสาย เหล่าเทพยดาและมนุษย์ทั้งหลาย ก็ประคองทิพยดุริยางค์ และมนุษย์ดุริยางค์ และท้าวสุททาวาสมหาพรหม ทรงหลังทิพย์อุทกธารจากรัตนถิงคาร อีกครั้งหนึ่งสุททาวาสพรหมทั้งหลาย ได้ประกาศเหตุแห่งพุทธโกลาหลแก่นมนุษย์ว่า (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2549)

อีกแสนปีข้างหน้าพระสัพพัญญูจะบังเกิดขึ้นในโลก ถ้าผู้ใดใคร่พบเห็นจงเว้นจากเบญจกัณฐะทั้งห้า อุตสาห์บำเพ็ญทาน รักษาศีล เจริญภาวนา และกระทำการกุศลต่าง ๆ ในตอนที่พระพุทธองค์ประสูติจากพระครรภ์ ยังมีทันถึงพื้นปฐพี ท้าวสุททาวาสพรหมทั้งสิ้น ก็ทรงรองรับด้วยตาข่ายทองในที่เฉพาะพระพักตร์ราชเทวี แล้วกล่าวว่า พระแม่เจ้าทรงโสมนัสเกิด พระราชโอรสที่ประสูตินี้ มีเทศกตาอานุภาพยิ่งนัก ในขณะที่นั้นอุทธาราทั้งสองก็ไหลหลังจากอากาศ ท่อธารอันหนึ่งเป็นสีโตทก ท่อธารอันหนึ่งเป็นอุณโหกทก ตกลงมาโสจรสรงพระกายพระมหาสัตว์ และพระราชมารดา (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2549)

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงให้คำอธิบายในตอนประสูติว่ามีเทวบุตรพรหม มารับท่อน้ำร้อน น้ำเย็น ตกลงมาจากอากาศสนานพระกาย ได้แก่ อาหารดาบส และอุทกดาบส หรือนักบวชอื่นรับไว้ในสำนักทุกกรรียาที่เปรียบด้วยท่อน้ำร้อน วิริยะทางจิตที่เปรียบด้วยท่อน้ำเย็น ชำระพระสันดานให้สิ้นสนทนหว่า อย่างไรเป็นทาง อย่างไรไม่เป็นทาง และอีกตอนหนึ่ง คือเมื่อพระสิริธัตถะเสด็จออกจากพระราชวัง เนื่องจากทรงเบื่อหน่ายในโลกียวิสัย ในกาลนั้นท้าวมหาพรหมองค์หนึ่งมีนามว่า ภูมิการพรหมผู้เป็นสหายกับพระโพธิสัตว์ ครั้งเสวยพระชาติเป็นโชติปาละมานพ สมัยของพระกัศสปสัมมาสัมพุทธเจ้า อันมิตรธรรมมิได้บาราศประมาณถึงพุทธานดรหนึ่ง จึงนำเอาบริวารทั้ง 8 อันเป็นทิพย์ มีไตร จีวร เป็นต้นมาจากพรหมโลกลงมาถวายพุทธองค์ พุทธองค์ทรงไตรจีวรกาสาฬหพัศตร์ เปลื้องเครื่องทรงคฤหัสถ์ อันเป็นสืขาวให้แก่ท้าวมหาพรหม ท้าวมหาพรหมอัญเชิญขึ้นไปบรรจุไว้ในทูลสเจดีย์สูง 12 โยชน์ในพรหมโลก (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2549)

บทบาทของพระพรหมในคัมภีร์อรรถกถา

ในคัมภีร์อรรถกถากล่าวถึงบทบาทของพรหมไว้ว่า ในสมัยหนึ่งพรหมตนหนึ่งมีความเห็นว่า ไม่มีสมณะใดมีความสามารถเข้าถึงพรหมโลกได้ พระพุทธรังค์และพระสาวก ได้แก่ พระโมคคัลลานะ พระมหากัสสปะ พระมหากัปปินะ และพระอนูรุทธะ ปรากฏกายขึ้นในพรหมโลกนั้นต่อหน้าพรหม พระพุทธรังค์ทรงแสดงธรรมทำลายทิฐิที่หลงผิดของพรหม แล้วเสด็จกลับมายังโลกมนุษย์ตามเดิม จากนั้นพรหมเรียกพรหมปารีสชาตคนหนึ่ง ให้ไปหาพระโมคคัลลานะมีอีกหรือไม่ พระโมคคัลลานะตอบว่ามี ปารีสชาตพรหมได้กลับไปหาพรหมตนนั้น และได้เล่าเรื่องทั้งหมดให้พรหมตนนั้นทราบ อีกเรื่องหนึ่งสมัยที่พระโกกาลิกะภิกษุได้อาพาธหนัก ท้าวตทุปปเจกพรหมได้มาพบพระโกกาลิก ได้กล่าวเตือนสติพระโกกาลิกว่า ให้พระโกกาลิกทำจิตให้เลื่อมใสต่อพระสารีบุตร และพระโมคคัลลานะ แต่พระโกกาลิกปฏิเสธถึงแม้พระพุทธรังค์จะทรงตรัสตักเตือน ก็ได้ผลภายหลังพระโกกาลิกได้ถึงกาละ โดยความทุกข์เวทนาหนัก และได้เข้าถึงปฐมนรก เมื่อพระพุทธรังค์ทรงเข้าปรินิพพานแล้ว ท่านท้าวสัทัมบดีพรหมกล่าวคาถานี้ พร้อมกับกาลปรินิพพานว่า (พระสัทธัมมโชติกะ, 2546)

สัตว์ทุกหมู่เหล่าจักทอดทิ้งร่างกายไว้ในโลก พระตถาคตผู้ศาสดาผู้หาบุคคลเปรียบมิได้ในโลกถึงแล้วซึ่งกำลังพระญาณเป็นพระสัมพุทธชนนี้ ท่านก็ยังจะต้องปรินิพพาน เมื่อพระพุทธรังค์ทรงตรัสรู้ใหม่ พระองค์ทรงพิจารณาถึงธรรมะที่พระองค์ได้ตรัสรู้แล้วว่าเป็นธรรมะที่ลึกซึ้ง ยากที่บุคคลผู้ยินดีในกามคุณจะตรัสรู้ตามได้ จึงท้อพระทัยที่จะตรัสสั่งสอน ครั้นนั้นท้าวสัทัมบดีพรหมทราบความบริวิตก แห่งพระทัยของพระผู้มีพระภาคได้มีดำริว่า โลกจะวิบัติจึงกราบทูลให้พระพุทธรังค์ทรงแสดงธรรม เพราะว่าสัตว์ทั้งหลายผู้มีกิเลสจตุจลีนในดวงตาน้อยเป็นปกติมีอยู่ เพราะมิได้สละปล่อยมละเลื้อยจากธรรม สัตว์ทั้งหลายผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมี และพระพุทธรังค์ทรงเปรียบบุคคลเอาไว้ว่า ดอกบัว 3 ประเภท ได้แก่ (พื้น ดอกบัว, 2555)

ประเภทแรก ดอกบัวที่ผุดขึ้นพ้นน้ำแล้วและคอยสัมผัสสรัศมีพระอาทิตย์จากบานวันนี ประเภทสอง ดอกบัวที่ผุดอยู่เสมอน้ำจะบานในวันพรุ่งนี้ และประเภทสาม ดอกบัวที่ยังไม่ขึ้นจากน้ำ ยังจมอยู่ภายใต้ใต้น้ำจะบานในวันต่อไป ในที่สุดพุทธรังค์ทรงรับอาราธนาที่จะแสดงธรรมโปรดสัตว์ สันนิษฐานว่าเรื่องนี้ ได้เคยกล่าวขยายพุทธดำริปรารภการแสดงพระธรรมเทศนาเป็นบุคคลาธิษฐานว่า พรหมนั้นมีเมตตากฎมาเป็นวิหารธรรม กล่าวถึงสัทัมบดีพรหม กล่าวถึงพระกรุณาทำให้กลับทรงปรารภถึง การแสดงธรรมกล่าวถึงทรงรับอาราธนาของพรหม คือการเปิดช่องแก่พระกรุณา เพื่อให้เป็นปุเรจาริกไปเบื้องหน้า (พระสัทธัมมโชติกะ, 2546)

บทบาทของพระพรหมในวรรณคดีบาลี

ในวรรณคดีบาลีกล่าวถึงบทบาทของพระพรหมไว้ว่า บทบาทของพระพรหมมีคำกล่าวถึงทศชาติทั้งสามเรื่องด้วยกัน ได้แก่ ภูริทัตชาดก นารทชาดก และสุวัณณสามชาดก คือในภูริทัตชาดกกล่าวถึงบทบาทของพรหมเอาไว้ว่า ครั้นเมื่อภูริทัตนาคราชถูกพราหมณ์ทำร้ายบาดเจ็บสาหัส สุโกคะซึ่งเป็นอนุชาของคัถมา จากพระองค์จะทำร้ายพราหมณ์ แต่ว่าอริยฐานะผู้เป็นอนุชาของคัถมาสุดท้ายได้ห้ามไว้ว่า อย่าได้ทำร้ายพราหมณ์ เพราะว่าพราหมณ์เป็นลูกพรหม ถ้าทำมหาพรหมรู้จะโกรธ พวกนาคเหล่านี้ทำร้ายลูกหลานท่าน แล้วท่าน

จะบันดาลพิภพของเราให้ย่อยยับ เพราะว่าพราหมณ์เป็นผู้ประเสริฐสุด ผู้ที่เข้าใจให้เลื่อมใสในพราหมณ์ จะไม่ไปบังเกิดในที่อื่น นอกจากเทวะโลกอย่างเดียว พรหมเป็นผู้สร้างโลกมีอำนาจที่จะบัญชาทุกสิ่งทุกอย่าง เพื่อให้เป็นไปตามปรารถนา ถ้อยคำเหล่านี้ฤทิษฏนาคราชได้คัดค้านทั้งสิ้น (พระสัทธัมมโชติกะ, 2546)

บทบาทของพระพรหมในสวัณณสามชาดก ได้กล่าวถึงบทบาทของพระพรหมเอาไว้ว่า ทุกุกุมาร และปาริกามารผู้เป็นบิดา มารดาของสวัณณสามนั้นจุติมาจากพรหมโลก เมื่อทั้งสองถูกบังคับให้แต่งงานจึงไม่เสพเมถุน เพราะว่าประพฤติพรหมจรรย์ ที่นางปรีกาทั้งครรภ์ได้เนื่องจากบุคคลทั้งสองนั้นภายหลังได้ออกบวช แต่ด้วยเวรกรรมแต่ปางหลังได้เกิดตาบอด เทวดาสงสารจึงได้บอกแก่ทุกุกุมาร แล้วให้อาหมื้อลูบท้องนางปรีกา ในขณะที่มีประจำเดือนสามครั้ง เพื่อที่จะได้มีลูกชายไว้คอยช่วยเหลือเกื้อกูล บทบาทของพรหมในนารทชาดกนั้น ได้กล่าวถึงพรหมเอาไว้ว่า (สมักร ปุราवास, 2554) พระนางรुजारชกุมารี ผู้เป็นพระราชธิดาของพระเจ้าอังคติ ทรงได้กราบทูลเตือนสติพระราชบิดา ผู้ทรงมีวเมาในกามคุณต่างๆ เพราะว่าได้หลงเชื่อในคำสอนของคุณาชีวก เพื่อให้เลิกประพฤติกิเลสชั่วช้าเสีย แต่ว่าพระเจ้าอังคติไม่ทรงเลิกละมีฉันทิฐิฝ่ายพระราชธิดาจึงไม่เห็นอุปายใด ที่จะเหมาะสมนอกจากที่จะตั้งใจอธิษฐานอำนาจของเทวะฤทธิ์ ครั้นเมื่อจบคำอธิษฐานแล้ว ก็ได้รื้อนถึงท้าวมหาพรหมผู้พิทักษ์โลกสาม ซึ่งมีนามว่านารท สกุกัสสปะโคตร ได้ทรงจำแลงมาเป็นฤษีมนุษย์ แล้วได้มาแก้ความเห็นผิดของพระเจ้าอังคติให้หมดไปจากพระทัยได้ในที่สุด (พระพรหมโมลี, 2541)

คติความเชื่อพระพรหมในพระพุทธศาสนาเถรวาทในสังคมไทย

คติความเชื่อพรหมในพุทธศาสนาเถรวาทในสังคมไทยพบว่า พรหมในฐานะบุคคลาธิษฐาน คือพรหมในพระพุทธศาสนาเถรวาทถือว่า เป็นเทพตนหนึ่ง อาศัยอยู่ในพรหมวิมาน กำเนิดมาจากมนุษย์ผู้ได้ฌาน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ รูปพรหม คือพรหมมีรูป มีอยู่ 16 ชั้น (สมักร ปุราवास, 2554) อรูปพรหม คือพรหมไม่มีรูป มีอยู่ 4 ชั้น พรหมในฐานะบุคคลาธิษฐาน คือมนุษย์ผู้ฝึกฝนอบรมตนจนบรรลุนานตั้งแต่ปฐมฌานจนถึงจตุตถฌาน ครั้นตายจากอัตภาพมนุษย์ ฌานที่บรรลุยังไม่เสื่อมถอย (เสฐียร พันธรั้งสี, 2542) ด้วยอำนาจของฌานบันดาลให้บังเกิดเป็นพรหมสิ่งสถิตในพรหมโลก เป็นโลกที่ปราศจากกามคุณ พรหมในฐานะธรรมาธิษฐาน คือพรหมเป็นเทวดาประเภทหนึ่งที่ไม่เสวยกามคุณ เือบอ้อมด้วยผลแห่งฌาน มีพรหมโลก หรือพรหมวิมานเป็นที่อยู่มีอายุยืนเป็นกัปจนถึงมหากัป (พระพรหมคุณาภรณ์, 2555)

พรหมในฐานะธรรมาธิษฐาน เป็นการยกเอาหลักธรรมมาเป็นปฏิบัติ เพื่อไปสู่ความเป็นพรหมปรากฏอยู่ในพรหมจริยสูตรว่า พรหมที่เป็นธรรมาธิษฐาน คือการกล่าวยกย่องปฏิบัติทาพระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี พระอรหันต์ เป็นพรหมธรรมาธิษฐาน ที่เป็นหลักธรรมของพรหม หรือหลักธรรมที่สามารถทำให้คนเป็นพรหม คือพรหมวิหาร มรรคมืองค์แปด พรหมประเภทนี้ คือมารดาบิดา พระพุทธเจ้า และพระอรหันตสาวก (พระพรหมคุณาภรณ์, 2555)

เทวาลัยของพรหมในประเทศไทย คือชาวไทยส่วนใหญ่รับเอาคติความเชื่ออิทธิพลการบูชาเทพเจ้าส่วนหนึ่ง มาจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ที่ได้เข้ามาเผยแผ่ในดินแดนไทย เทวาลัยหรือเทวสถานของพรหมในประเทศไทย มีอยู่จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ เทวสถานพรหมธาดา เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ เขตพระนคร

กรุงเทพมหานคร สร้างขึ้นมาในสมัยรัชกาลที่ 1 สำหรับประกอบพิธีศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู อาทิ เช่น พิธีตรีปวาย พิธีตรียมปวาย พิธีตัดจุก พิธีโล้ชิงช้า (สุนทร ณ รั้งสี, 2545) และเทวาลัยพระพรหม อำเภอมือง จังหวัดสิงห์บุรี สร้างขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช 2551 โดยพระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพ่อจรรย์ ฐิตธมโม) แห่งวัดอัมพวัน อำเภoprหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี สำหรับเป็นอนุสรณ์สำคัญแห่งจังหวัดสิงห์บุรี และเป็นแหล่งท่องเที่ยวในเชิงเศรษฐกิจ (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2549)

พระพรหมในฐานะบุคคลาธิษฐาน

พระพรหมในฐานะบุคคลาธิษฐาน คือพระพรหมในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น ถือว่าเป็นเทพตนหนึ่ง ที่อาศัยอยู่ในพรหมวิมาน มีกำเนิดมาจากมนุษย์ผู้ได้ฌาน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ รูปพรหม คือพรหมมีรูป มีอยู่ 16 ชั้น อรูปพรหม คือพรหมไม่มีรูป มีอยู่ 4 ชั้น (สุจิตรา อ่อนค้อม, 2538) พระพรหมในฐานะบุคคลาธิษฐาน คือมนุษย์ผู้ฝึกฝนอบรมตนเองจนได้บรรลุฌาน ตั้งแต่ปฐมฌานจนถึงจตุตถฌาน ครั้นตายจากอภิญญาพรหม ฌานที่บรรลุยังไม่เสื่อมถอย ด้วยอำนาจของฌานบันดาล ให้ไปบังเกิดเป็นพระพรหม สถิตอยู่ในพรหมโลก หรือพรหมภูมิ อันเป็นโลก ที่ปราศจากกามคุณทั้งปวง (พระพรหมคุณาภรณ์, 2555)

พระพรหมในฐานะธรรมาธิษฐาน

พระพรหมในฐานะธรรมาธิษฐาน คือพระพรหมเป็นเทวดาประเภทหนึ่งที่ไม่เสวยกามคุณ เอิบอิมด้วยผลแห่งฌาน มีพรหมโลกหรือพรหมวิมานเป็นที่อยู่ มีอายุยืนยาวเป็นกัปจนถึงมหากัป พระพรหมในฐานะธรรมาธิษฐานนั้น เป็นการยกเอาหลักธรรมมาเป็นปฏิปทา เพื่อไปสู่ความเป็นพระพรหม ปรากฏอยู่ในพรหมจริยสูตรว่า (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2519) พรหมที่เป็นธรรมาธิษฐาน คือการกล่าวยกย่องปฏิปทาของพระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ อันเป็นพรหมธรรมาธิษฐานที่เป็นหลักธรรมของพระพรหม หรือหลักธรรมที่สามารถทำให้คนเป็นพระพรหมได้ คือพรหมวิหาร มรรคมีองค์แปด พระพรหมประเภทนี้ คือมารดาบิดา พระพุทธเจ้า และพระอรหันตสาวกทั้งหลาย (พระพรหมคุณาภรณ์, 2555)

บทสรุป

พระพรหมเป็นเทวดาประเภทหนึ่งที่ไม่เสวยกาม อาศัยอยู่ในพรหมโลก หรือพรหมภูมิ มีอายุชัวยาวนานเป็นกัปจนถึงมหากัป มีอภิญญาทิพย์ มีวรัณณะทิพย์ มีอายุทิพย์ และมีความเป็นอยู่ที่สุขสบายกว่าเทวดาในภพมาพจรภูมิหลายเท่า พระพรหมไม่มีเพศปรากฏให้เห็น แต่ว่ามีรูปร่างลักษณะคล้ายกับเพศบุรุษ พระพรหมไม่ต้องบริโภคอาหารเหมือนกับมนุษย์ ไม่มีการขับถ่ายเหมือนกับมนุษย์ พระพรหมอาศัยอยู่ในวิมานอันเป็นทิพย์ ไม่มีความต้องการในกามคุณทั้งปวง พรหมมีฌานสมาบัติเป็นอารมณ์ เอิบอิม และแช่มชื่นด้วยมีปิติเป็นอาหาร สาเหตุที่เกิดมาเป็นพระพรหม เพราะว่าในสมัยที่ยังเป็นมนุษย์ได้เจริญสมาธิภาวนาจนได้ฌานสมาบัติ คือตั้งแต่ปฐมฌานจนถึงจตุตถฌาน เมื่อขณะใกล้สิ้นชีพิตักษัยสมาบัติยังไม่เสื่อมคลาย ด้วย

อำนาจผลแห่งฌานสมาบัติ จึงบันดาลให้มาบังเกิดเป็นพรหม สถิตในพรหมภูมิตลอดกาล และเมื่อสิ้นอายุขัยในพรหมโลกแล้วก็ต้องลงมาเกิดในสังสารวัฏทั้ง 31 ภูมิ ตามผลกรรมของตนที่ได้กระทำมา

พระพรหมในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีอยู่หลายองค์ โดยแบ่งพระพรหมออกเป็นสองประเภท คือ รูปพรหม หมายถึง พระพรหมมีรูป มีอยู่ 16 ชั้น ได้แก่ ชั้นที่ 1 พรหมปาริสัชชาภูมิ ชั้นที่ 2 พรหมบุโรหิตาภูมิ ชั้นที่ 3 มหาพรหมภูมิ ชั้นที่ 4 ปริตรตาภูมิ ชั้นที่ 5 อัปมาณภูมิ ชั้นที่ 6 อาภัสราภูมิ ชั้นที่ 7 ปริตตสุภาภูมิ ชั้นที่ 8 อัปมาณสุภาภูมิ ชั้นที่ 9 สุภิกขภูมิ ชั้นที่ 10 เวทปผลภูมิ และชั้นที่ 11 อสัณณิสัตตาภูมิ ชั้นที่ 12 อวิหาสุทธาวาสภูมิ ชั้นที่ 13 อตปาสุทธาวาสภูมิ ชั้นที่ 14 สุทิสสาสุทธาวาสภูมิ ชั้นที่ 15 สุทิสสิสุทธาวาสภูมิ และชั้นที่ 16 อภินิรุทธสุทธาวาสภูมิ อรูปพรหม มีอยู่ 4 ชั้น ได้แก่ ชั้นที่ 17 อากาสาณัญจายตนภูมิ ชั้นที่ 18 วิญญูณัญจายตนภูมิ ชั้นที่ 19 อากิญจัญญายตนภูมิ และชั้นที่ 20 เนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ เพราะฉะนั้น พระพรหมมีอยู่ทั้งหมด 20 ชั้น แบ่งออกเป็นพระพรหมมีรูป 16 ชั้น และพระพรหมไม่มีรูปอีก 4 ชั้น ซึ่งรูปพรหม หรือรูปภูมิจะมีผู้ปกครองสูงสุด คือท้าวมหาธาตูปาชาบดีพรหม ผู้เป็นพรหมาธิบดีสูงสุด ส่วนอรูปพรหม หรืออรูปภูมิจะไม่มีอธิบดีพรหม เพราะไม่มีรูปมีแต่วิญญูณอยู่ในสภาวะจิตเท่านั้น หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเถรวาทเชื่อว่า พระพรหมมีอยู่จริง เรื่องของพระพรหมปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทางพุทธศาสนามากมาย เช่น ภูริทัตตชาดก สุวัณณสามชาดก นารทชาดก พรหมชาลสูตร พรหมสูตร และแก้วกฐสูตร พรหมมีบทบาทเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าหลายตอน เช่น ก่อนพระพุทธองค์ประสูติ ท้าวสุทธาวาสพรหมทรงจุ่งพระหัตถ์พระสิริสุทโธนะพระราชากุมาร และนางสุชาภาอสุรินทรธิดาจุ่งพระหัตถ์พระนางสิริมหามายาขึ้นสถิตบนรัตนราศีที่อภิเชก ตอนที่พระพุทธองค์ประสูติ ท้าวสุทธาวาสพรหมทรงรองรับด้วยตาข่ายทองในที่เฉพาะพระพักตร์ราชเทวี แล้วกล่าวว่าพระแม่เจ้าทรงโสมนัสเกิด พระราชโอรสที่ประสูตินี้ทรงมีมหัศจรรย์ยิ่งนัก ตอนเสด็จออกบรรพชา ฌกการพรหมผู้เป็นสหายกับพระโพธิสัตว์นำเอาบริวารทั้งแปด มาจากพรหมโลกลงมาถวายพระพุทธองค์ พุทธองค์ทรงไตร จีวร เปลื้องเครื่องทรงคฤหัสถ์ เป็นสีกาให้แก่มหาพรหม และมหาพรหมจึงอัญเชิญขึ้นไปบรรจุในทูลเสด็จสูง 12 โยชน์ ภายหลังที่พระพุทธองค์ตรัสรู้ มหาพรหมทราบถึงปริวิตกของพระพุทธองค์ ดำริว่าโลกจะพินาศหนอ พระตถาคตทรงน้อมพระทัยเพื่อความชวนชวายน้อย จึงปรากฏร่างต่อพระพักตร์กราบทูลอาราธนาให้ทรงแสดงธรรม ตอนที่พระพุทธองค์เสด็จปรินิพพาน สหัมบดีพรหมกล่าวคาถา พร้อมกับกาลปรินิพพานว่า สัตว์ทุกหมู่เหล่าทอดทิ้งร่างกายไว้ในโลก ตถาคตผู้ศาสดาผู้หาบุคคลเปรียบมิได้ในโลก ถึงแล้วกำลังพระญาณเป็นพระพุทธเจ้า เช่นนี้ยังปรินิพพาน

พรหมแบบบุคลาธิษฐาน คือบิดามารดาเป็นพรหมของบุตร พรหมแบบธรรมาธิษฐาน คือการยกธรรมมาแสดงเป็นพรหม เพื่อเป็นปฏิบัติไปสู่ความเป็นพรหม ได้แก่ พรหมวิหารธรรม อริยมรรคมีองค์แปด อริยสัจสี่ อริยบุคคลสี่จำพวก คือพระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ สมัยพุทธกาลเรียกคำสอนของพระพุทธเจ้าว่าพรหมจรรย์ คือการปฏิบัติอันเป็นผู้บริสุทธิ์ดุจพรหม ปัจจุบันความเชื่อเรื่องพรหมถือว่า ชาวพุทธรับรู้เรื่องของพรหมผ่านคำสอนทางพุทธศาสนา ศาสนิกชนบางส่วนเห็นว่า การบูชาพรหมคือการบูชามารดาบิดา บุคคลใดมีพรหมวิหารประจำใจ ย่อมชื่อว่าเป็นพรหม เพราะพรหมคือผู้ประเสริฐ

พรหมในฐานะบุคคลาธิษฐาน คือพรหมในพระพุทธศาสนาเถรวาทถือว่าเป็นเทพตนหนึ่ง อาศัยอยู่ในพรหมวิมาน กำเนิดมาจากมนุษย์ผู้ได้ฌาน แบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่ รูปพรหม คือพรหมมีรูป มีอยู่ 16 ชั้น อรูปพรหม คือพรหมไม่มีรูป มีอยู่ 4 ชั้น พรหมในฐานะบุคคลาธิษฐาน คือมนุษย์ผู้ฝึกฝนอบรมตนจนบรรลุฌาน ตั้งแต่ปฐมฌานจนถึงจตุตถฌาน ครั้นตายจากอัฐภาพมนุษย์ ฌานที่บรรลุยังไม่เสื่อมถอย ด้วยอำนาจของฌานบันดาลให้ไปบังเกิดเป็นพรหม สถิตอยู่ในพรหมโลก เป็นโลกที่ปราศจากกามคุณ พรหมในฐานะธรรมาธิษฐาน คือพรหมเป็นเทวดาประเภทหนึ่งที่ไม่เสวยกามคุณ เฝือกด้วยผลแห่งฌาน มีพรหมโลกหรือพรหมวิมานเป็นที่อยู่ มีอายุยืนยาวเป็นกัปจนถึงมหากัป พรหมในฐานะธรรมาธิษฐาน เป็นการยกเอาหลักธรรมมาเป็นปฏิบัติ เพื่อไปสู่ความเป็นพรหม ปรากฏในพรหมจริยสูตรว่า

พรหมที่เป็นธรรมาธิษฐาน คือการกล่าวยกย่องปฏิบัติพาพระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี พระอรหันต์ เป็นพรหมธรรมาธิษฐานที่เป็นหลักธรรมของพรหม หรือหลักธรรมที่สามารถทำให้คนเป็นพรหม คือพรหมวิหาร มรรคมืองค์แปด พรหมประเภทนี้ คือมารดาบิดา พระพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก เทวาลัยของพรหมในประเทศไทย คือชาวไทยรับความเชื่ออิทธิพลการบูชาเทพเจ้ามาจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ที่ได้เข้ามาเผยแผ่ในดินแดนไทย เทวาลัยหรือเทวสถานของพระพรหมในประเทศไทยมีอยู่จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ เทวสถานพรหมธาตุา เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร สร้างขึ้นมาสมัยรัชกาลที่ 1 สำหรับประกอบพิธีในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เช่น พิธีตรีปวาย พิธีตรียัมปวาย พิธีตัดจุก พิธีไล่ชิงช้า เทวาลัยพระพรหม อำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรี สร้างขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช 2551 โดยพระธรรมสิงหบุราจารย์ วัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี สำหรับเป็นอนุสรณ์สำคัญแห่งจังหวัดสิงห์บุรี เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวในเชิงเศรษฐกิจ

เอกสารอ้างอิง

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2555). เหนือสามัญวิสัย. กรุงเทพฯ: ไพลิน.
- _____. (2559). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ: ศึกษาเพื่อสันติภาพ.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2545). ศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร). (2555). วิปัสสนาวงศ์. กรุงเทพฯ: ธรรมอินเทรนด์.
- _____. (วิลาส ญาณวโร). (2541). ภูมิวิลาสินี. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.
- พระสัทธัมมโชติกะ. (2546). ปรมัตถโชติกะ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสัทธัมมโชติกะ.
- พระพานิช ญาณชีโว. (2550). ไตรภูมิพระร่วง. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- พระมหาณรงค์ จิตโตโสภณ. (2527). พระไตรปิฎก. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2555). ธรรมสารทีปนี. กรุงเทพฯ: พุทธปรัชญา.
- พิน ดอกบัว. (2555). ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ: บุรพาสาน.
- ธนู แก้วโอภาส. (2542). ศาสนาโลก. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- สนั่น ไชยานุกุล. (2519). ปรัชญาอินเดีย. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมักร ปุราवास. (2554). ปรัชญาพราหมณ์ในสมัยพุทธกาล. กรุงเทพฯ: สยาม.

- สุภัทรดิศ ดิศกุล. (2547). ศาสนาพราหมณ์ในอาณาจักรขอม. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2511). ประวัติศาสตร์ศาสนา. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น.
- สุจิตรา อ่อนค้อม. (2538). ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ: ดวงแก้ว.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2549). พลังลาวชาวอีสานมาจากไหน. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุนทร ณ รังสี. (2545). ปรัชญาอินเดียประวัติและลัทธิ. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
-